

KISS GY. CSABA

Borsó a falra

Emlékeznek még Hajdú elvtársra?* Ő volt az, aki huszonhárom esztendeje vállalta a piszkos munkát: Duray Miklós könyvének és Csoóri Sándor előszavának a bírálatát (előtte is megtette a magáét a tévében: buzgón dicsérte a lengyel hadiállapotot). Állítólag azzal vitték át a kéziratot a pártközpontból az *Élet és Irodalom* szerkesztőségébe, hogy nem lehet változtatni rajta egy vesszőnyit sem. Hozzászólni is hiába próbáltunk. Nem lehetett. Majd azután a következmények: Csoóri Sándort publikálási tilalom sújtotta, Durayt pedig ismét letartóztatta a kommunista Csehszlovákia rendőrsége. Hajdú elvtársat később svájci nagykövetséggel jutalmazta a rendszer. A mi kis puha diktatúránk tehát lelkesen támogatta az odafönti magyar kisebbséget diszkrimináló politikát. Mert Husák állama nemcsak kommunista volt, hanem nacionalista is. 1978-ban napvilágra kerültek olyan tervezetek, amelyek a magyar tannyelvű iskolákat vegyes nyelvűvé kívánták alakítani. Ezek ellen az intézkedések ellen szerveződött a szlovákiai magyarok jogvédő mozgalma. Amiről idehaza nem volt szabad szólni a nyilvánosság előtt.

Akarjuk vagy nem, ami Magyarországon történik, hatással van a szomszéd országokban élő magyarok sorsára. A kisebbségi magyar identitás egyik fontos összetevője a megmaradt országhoz fűződő viszony. Ezért rendkívül kedvezőtlen, hogy a magyarországi politikában nem alakult ki nemzeti minimum a magyar kisebbségek dolgában. Két olyan, egymással szemben álló gondolati pólus köré rendeződnek az érvek, amelyek helyben járást eredményeztek. Részint a kádári korszak logikája él némiképp módosult formában tovább (véletlen talán, hogy minapi választásaink idején a szlovák tömegtájékoztató többsége az MSZP-nek szurkolt?), részint pedig egy szándékaiban kisebbségvédő, retorikájában néha elavult beszédmód.

Nem szabad elfelejteni, hogy a nemzeti mozgalmak születésekor ott volt a másik nemzettől való elkülönülés, a másik nemzettel való szembenállás mozzanata, vagyis mozgalmaink kölcsönösen függtek egymástól. Ugyanúgy ma is kölcsönviszonyban vannak egymással nemzeti törekvéseink. Magyarországnak és Szlovákiá-

Fotó: Pető Zsuzsa

nak vannak közös érdekei, de vannak olyan kérdések is, amelyekben érdekeink különböznek. Józan realizmussal kellene szemlélni ezeket.

Nézetem szerint a Szlovák Köztársaság létrejötte óta Magyarországnak nem volt semmiféle stratégiai elképzelése a magyar–szlovák kapcsolatokról. Szlovákia pragmatizmusa pedig azon alapult, hogy igyekezett kihasználni azoknak a magyar kormányoknak a politikáját, amelyek kevésbé fontosnak tartották a magyar kisebbség ügyét. Nem képzelhetjük, hogy az új szlovák kormány elemző szakembereinek elkerülte a figyelmét a MÁÉRT szüneteltetése, a Határon Túli Magyarok Hivatalának megszüntetése.

A következőkben idézni szeretnék. Tizenöt-tizenhat évvel ezelőtti írásaimból. Magam is meglepődtem, hogy mennyire aktuálisak még ezek a gondolatok. Elég baj. Úgy látszik, borsó, amit a falra hánytam.

Évszázadokon keresztül nem volt idegen nyelv a szlovák a magyaroknak, a magyar a szlovákoknak. Szinte főlegesen is megemlíteni, hogy vegyes lakosságú tájakon, városokban ismerték az ott divatozó másik nyelvet (vagy nyelveket), a művelődéstörténet erre magyar–szlovák viszonylatban garmadával hozza a példákat. Az olyan közintézményekben pedig, mint például az evangélikus egyház, amelynek tagjai három néphez tartoztak, magától értetődő volt a XVII–XIX. században, hogy a szakmai felkészülés során a fiatal teológushallgatók igyekeztek elsajátítani a két másik nyelvet is, mert ezzel esélyeiket növelhették az elhelyezkedésben. Így a diákok sorra végigjárták az ország különböző vidékeit, hogy jól elsajátítsák ezeket a nyelveket. Csak egyetlen példát említek, Ludovít Štúrét, akit magyar szóra Győrbe küldtek, az ottani evangélikus algimnázium tanulójának. De általában azt is el lehet mondani, hogy a XIX. század utolsó harmadáig ez a nyelvismeret szlovák–magyar viszonylatban kölcsönös volt. A Felföldön, a vegyes lakosságú városokban sok magyar is tudott szlovákuul; nem

* Hajdú János a kései Kádár-kor neves tévés személyisége volt. 1986-ban a Magyar Népköztársaság svájci nagykövétévé nevezték ki. Az *Élet és Irodalom*ban jelent meg 1983-ban durva hangnemű bírálat a Duray Miklós *Kutyaszorító* című könyvéről, melyhez Csoóri Sándor írt utószót. A szerkesztőségbe érkezett több tucat hozzászólás közül egyet sem közöltek. – A szerző jegyzete.

beszélve arról, hogy hosszú ideig léteztek kétnyelvű, két-kultúrájú csoportok, akik számára bizonyára teljességgel érthetetlen lett volna a kérdés: kik ők, melyik néphez tartoznak, hiszen a két nyelv használata nem jelentett valamiféle szétválást, egymással szembeállítható adottságot. (...) Ha címszavakkal akarnánk jellemezni, miképpen látjuk egymást, pontosabban, mi módon vagyunk ott a másik nemzeti identitásban, magyar–szlovák viszonylatban aszimmetriáról beszélhetünk. Ez annyit jelent, hogy a szlovákok számára – így tanulja mindenki az irodalom által megrajzolt mitológiából, nemzeti klasszikusok műveiből – a magyarok negatív színben tűnnek föl, mint elnyomók, a szlovák törekvéseket gátolók, ám mindenképpen jelentős negatív szerepben. A magyar oldalon inkább a szlovák kép kimunkálatlansága jellemző, általában tájékozatlanságról, ignoranciáról beszélhetünk. Ha egymás felé fordul valamiféle okból a két közvélemény, akkor is a magyar fél rendszerint jóval kevésbé ismeri a szlovák viszonyokat, mint a szlovák a magyarokat. A nemegyszer bántó magyar tájékozatlansággal valamiféle túlzottan aggodalmaskodó, mindenáron önigazolásra törekvő szlovák magatartás szokott szemben állni. (A nyelv, ami elválaszt – 1990).

Úgy tetszik, a történelem átkos súlya nehezedik ránk. Célkitűzések, nemzeti ideológiák és előítéletek a múlt (értsd: a XIX.) századból, a nacionalizmus korából. Mítoszok, miszerint a szegény szlovákokat ezer éven keresztül elnyomták; történelmi féligazságok, amelyek elfelejtetik velünk, hogy a régi Magyarország nem csak magyar ország volt. Egyszerűsítve: mi, magyarok az első világháború vége óta nem tudtuk következetesen végig gondolni, mit jelent az új helyzetben a magyar anyanyelvűek közössége. A szlovák tudat, a közvélemény jelentős része pedig mindmáig a nemzetállam elképzelésének a fogságában van. A történelemben nem létezett önálló országként Szlovákia (ezért furcsa magyar szemmel a XIV. századi Slovenskóról olvasni), és ez olyasmit is sugall: hogy akkor legyen, a minták pedig gyakran abból az időből származnak, amikor a kisebbségeket fölösleges rossznak tekintették.

Ezért mintha „fordítókra” volna szükség. Akik meg tudják magyarázni, miben hasonló, miben más például a nyelv, az anyanyelv jelentősége a szlovákoknak. Magától értetődő volna, hogy Budapesten jobban megértsék a történelemből fakadó szlovák komplexusokat; miként az is, hogy Pozsonyban értsék: amit annak idején Štúr mondott az anyanyelvi oktatás fontosságáról, az nemcsak akkor volt érvényes, hanem ma is, és vonatkoztatható az ottani magyar kisebbség igényeire (ha összevetjük, a régi Magyarországon hozzávetőlegesen olyan arányban éltek szlovákok, mint ma Szlovákiában magyarok). (...)

Nem kétséges, egymásra vagyunk utalva. Elsősorban két területen van sürgős tennivaló. Részint a mindennapi kapcsolatokban van szükség minél több gyakorlati lépésre ... és – ez hosszabb távú, módszeres erőfeszítést kíván – megfelelő ismeretekkel bíró közvetítők tevékenységére. Újságírókra, tudósokra, akik előítéletek nélkül közelítik meg a másik nemzet problémáit. És politikusokra, akik tudatában vannak az elmaradt szlovák–magyar kézszerítések tanulságainak, és kapcsolatainkról európai kategóriákban képesek gondolkodni. (Magyar és szlovák mulasztások – 1991)

...elfogadhatjuk talán közös kiindulópontnak, hogy mind a magyarok, mind a szlovákok szeretik magukat a történelem „sértettjének” tartani. Több alkalommal idéztem már Sinka István szlovákokról írt versének a címét: Kis nép nagy bánattal. Mutatis mutandis – ez a magyarokra is érvényes. Érdemes volna összehasonlítani a szlovák és a magyar „sértettség” érveit. Félreértés ne essék, nem azt kívánom mondani, hogy nemzeteink története nem volt sokszor tragikus, azt állítom csupán, hogy a magyar és a szlovák önszemléletben is meglehetősen erős ez a borúlátás. (...)

Nézetem szerint közös vonás a védekező nemzet magatartása. A védekező magatartás állandó készenlétet parancsol, hiszen ezután is következhetnek sérelmek. Az ilyen beállítottság szinte várja a sérelmeket. A szlovákok mindenekelőtt attól tartanak, hogy veszíthetnek a területükből, a magyarok pedig etnikai állományukat féltik. Tudnivaló, hogy aki védekezik, az általában fél valamitől, és hajlamos lesz bezárkózni, gyanakodni. A sérelmek reflexrendszeréhez hozzátartozik az agresszivitás, az ostromlott vár komplexusa. (Félreértések. A megértés akadályairól – 1992)

Visszatekintve meg kell állapítanom, másfél évtized alatt nem sok, hosszabb távra néző erőfeszítés történt országainkban a kölcsönös megértésért. A szlovákiai magyarok létszáma tíz év alatt mintegy ötvenezerral csökkent. A mečiar-i idők visszatérésének lehetősége joggal tölti el aggodalommal őket. Gondoljunk az akkor született nyelvtörvény diszkriminatív üzenetére, az ország területi fölösztásának a magyar kisebbség érdekét figyelmen kívül hagyó jellegére. A mai helyzetről akkor lehet majd véleményt mondani, ha kiderül, miképp alakulnak a nyelvhasználati jogok, ha tudjuk, milyen helyzet vár a magyar kulturális és oktatási intézményekre Szlovákiában. ■